

Културниот туризам во афирмација на македонското културно наследство во Скопје и Скопско

Проект од областа на културата
од јавен интерес за градот Скопје во 2020 година

Културниот туризам во афирмација на македонското културно наследство во Скопје и Скопско

Издавач

Институт за македонска литература при
Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

За издавачот

проф. д-р Наташа Аврамовска, директорка

Уредници

проф. д-р Илија Велев
проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ

Технички уредник

д-р Сарита Трајанова

Јазична редакција

проф. д-р Весна Костовска

Превод и јазична редакција на резимеата на англиски јазик

проф. д-р Калина Малеска

**Зборникот е објавен со материјална поддршка на Град Скопје и
Министерството за образование и наука на
Република Северна Македонија**

КУЛТУРНИОТ ТУРИЗАМ ВО АФИРМАЦИЈА НА МАКЕДОНСКОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО СКОПЈЕ И СКОПСКО

Зборник

на трудови од Конференцијата

Културниот туризам во афирмација на

македонското културно наследство

во Скопје и Скопско

Институт за македонска литература во Скопје и
црква „Рождество на Пресвета Богородица“, 16 септември 2020.

Уредници

Илија Велев, Маја Јакимовска-Тошиќ

Институт за македонска литература

Скопје 2021

Конференција од проектот

Културниот туризам во афирмација на македонското културно наследство во Скопје и Скопско

16 септември 2020 година, Институт за македонска литература во Скопје и црква „Рождество на Пресвета Богородица“

Организатор

Институт за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Програмско-организационен одбор

проф. д-р Илија Велев, претседател

проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ, член

д-р Сарита Трајанова, секретар и член

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

930.85(497.711/.712)(082)

КОНФЕРЕНЦИЈА Културниот туризам во афирмација на македонското културно наследство во Скопје и Скопско
(2020 ; Скопје)

Културниот туризам во афирмација на македонското културно наследство во Скопје и Скопско :

Зборник на трудови од Конференцијата Културниот туризам во афирмација на македонското културно наследство во Скопје и Скопско, Институт за македонска литература во Скопје и црква „Рождество на Пресвета Богородица“, 16 септември 2020. / уредници Илија Велев, Маја Јакимовска-Тошиќ. - Скопје : Институт за македонска литература, 2021. - 153 стр. : илустр. ; 24 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија и summaries кон трудовите

ISBN 978-608-4744-29-0

а) Културно наследство -- Скопје и Скопско -- Зборници

COBISS.MK-ID 55292165

СОДРЖИНА

ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ 7

**Поздравни обраќања од свеченото отворање на
конференцијата** 13-23

Културолошки практики на мобилност

Ратомир Грозданоски

ЦРКВИТЕ И МАНАСТИРИТЕ ПЛЕНАТ СО ДУХОВНОТО ИЗОБИЛСТВО
И КУЛТУРНОТО БОГАТСТВО СОБОРНИОТ АРХИЕПИСКОПСКИ
ХРАМ ВО СКОПЈЕ 27

Валентина Миронска-Христовска

УЛОГАТА НА СКОПСКАТА КУЛТУРНА РУТА ОД XIX ВЕК ВО
РАЗВОЈОТ НА КУЛТУРНИОТ ТУРИЗАМ ВО XXI ВЕК 51

Ѓоко Ѓорѓевски

ИСТОРИСКО-КУЛТУРОЛОШКИОТ АСПЕКТ НА ПОКЛОНИШТВОТО
ВО КОНТЕКСТ НА АФИРМАЦИЈА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО 73

Славчо Ковилоски

ПАТИШТАТА И КРАПАТНИТЕ АНОВИ ВО СКОПСКО ВО XIX ВЕК 83

Соња Стојменска-Елзесер

КНИЖЕВНОСТ И ТУРИЗАМ: ДОПИРНИ ТОЧКИ
(ВРЗ ПРИМЕРОТ НА СКОПЈЕ) 93

Сарита Трајанова

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО И КУЛТУРНИОТ ТУРИЗАМ НИЗ
ПРИЗМАТА НА ИНСТИТУЦИИТЕ ОД ОБЛАСТА НА КУЛТУРАТА
ВО СКОПЈЕ 103

Јасминка Намичева

ПРОЕКТОТ „МУЗЕУМ ЛИНК“ КАКО АЛАТКА ЗА ПРОМОЦИЈА НА
КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА СКОПЈЕ И МАКЕДОНИЈА 117

Проектна интеракција

Маја Јакимовска-Тошиќ

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА МАНАСТИРОТ „СВ. БОГОРОДИЦА“ – МАТКА КАКО ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА РАЗВОЈ НА КУЛТУРНИОТ ТУРИЗАМ ВО СКОПЈЕ	127
--	-----

Илија Велев

ЦРКВАТА „РАЃАЊЕ НА СВ. БОГОРОДИЦА – ТРОЕРУЧИЦА“, ПОТЕНЦИЈАЛНА ДЕСТИНАЦИЈА ЗА РАЗВОЈ НА КУЛТУРНИОТ ТУРИЗАМ ВО ГРАДОТ СКОПЈЕ	139
ГАЛЕРИЈА ОД ОДРЖАНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА	151

Ѓоко Ѓорѓевски

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Православен богословски факултет „Св. Климент Охридски“

ИСТОРИСКО-КУЛТУРОЛОШКИОТ АСПЕКТ НА ПОКЛОНИШТВОТО ВО КОНТЕКСТ НА АФИРМАЦИЈА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Поклоничките патувања се забележани како значаен сегмент од духовниот живот во христијанската историја уште од првите векови, како еден од најстарите облици на верскиот израз. Историјата го бележи значењето и развојот на овој феномен, кој е многузначен, затоа што во него се испреплетуваат религиски, културолошки и антрополошки елементи. Поклоништвото како потрага по светоста, но и како потврда за целосната посветеност кон неа, претставува значаен дел и од македонската духовна традиција, како во минатото, така и денес.

Клучни зборови: поклоништво, духовност, културно наследство

„Кој е неискусен, тој малку знае, а кој патувал, тој многу знаења добил. Многу видов на моите патувања, и знам повеќе отколку што можам да кажам“, вели старозаветниот мудар писател на книгата Премудрост Сирахова (34, 10-11). Тој тоа го говори врз основа на своето лично искуство, но и на патувачкото искуство на неговиот народ, меморирано и забележано во Светото писмо. Впрочем, патувањето е еден од носечките мотиви во историјата на спасението. Доволно е да се потсетиме на историјата за старозаветниот патријарх Авраам, кого Бог го беше повикал оддалеку и кој во послушание се беше упатил кон земјата којашто му ја беше ветил, како и на настаните со излегувањето на народот од Египет под водство на Мојсеј и упатувањето кон истата таа Ветена земја. Всушност, самиот Бог ги иницира овие големи патувања коишто стануваат камен-темелник на идентитетот на избраниот Израилски народ.

И самиот Господ Исус Христос беше во постојано движење: од зачнувањето до јавниот живот Тој беше во постојано патување, а и Самиот за Себе вели дека „нема каде глава да потслони“ (сп. Матеј 8,20). Овој динамичен модел на евангелизација Христос им го пренесе и на своите

ученици, праќајќи ги на пат во извршувањето на евангелската мисија: „одете и направете ги сите народи мои ученици“ (Матеј 28,19). Според црковната традиција, апостолите го пренеле Евангелието дури до краиштата на земјата. Само светиот апостол Павле пропатувал околу петнаесет илјади километри во објавувањето на благовестието за спасението во Христос Исус.

Истовремено пак, човекот отсекогаш сакал видливо да го овековечи своето согледување или искуство на светото, та местата каде што се случиле големите богообјавувања ќе останат препознаени и почитувани како свети. „Дом Божји“, односно Ветил е наречено местото каде што Јаков ја виде божествената лествица и Самиот Господ на нејзините врвови (1Мојс 28,11-21), или „Божјо лице“ односно Пенуел (Фануил) местото каде што тој се сретна и се бореше со Бога, каде што првпат беше наречен Израил, името коешто понатаму ќе го носи тој и сите негови потомци до ден-денес (1Мојс 32,25-31). Склопувањето на Сојузот и предавањето на Законот и Декалогот се случи на планината Синај, но сепак, најсвето место во историјата на старозаветниот Израил ќе стане и остане Господовиот храм во Ерусалим, за коешто обилни сведоштва наоѓаме дури и во новозаветните записи. Впрочем, во библиската традиција местото на духовно искуство станува свето место, во смисла на сведоштво на спасителен настан и верен чувар на Божјата милост. Местото е свето, затоа што таму се покажало Божјото присуство во сета своја сила и затоа што го запазило делотворно сеќавањето на Божјата љубов и милосрдност кон човекот (Маца, 2009: 30).

И покрај универзалноста на христијанската порака втемелена врз дух и вистина (Јован 4,24), од воскресенската порака изговорена од ангелот може да се заклучи дека уште раните христијани посветено го чувале споменот за местото на Христовиот гроб, тивок сведок и за Неговото воскресение. „Тој не е тука, затоа што воскресна, како што беше рекол; дојдете и видете го местото каде што Тој лежеше (Матеј 28,6) – им вели ангелот на жените кои беа дојдени да го видат гробот. Ова сеќавање, повторно заживеано во ерата на царот Константин, ќе стане повод за поклоништво во Светата земја, коешто трае сè до денешни дни. По Миланскиот едикт во 313 година, а потоа и по пронаоѓањето на чесниот крст од страна на царицата Елена во 326 година и по градењето на свештениот комплекс на Голгота во 335 година, а потоа и со другите црковни градби, Ерусалим и Светата земја ќе станат постојана

дестинација на поклоничките патувања (Chelini - Branthomme, 1983: 23-53; Mejzner, 2014: 226)¹.

Меѓу најважните запазени сведоштва за таквите свештенопатувачки подвизи е и списот *Peregrinatio Aetherae*, познат и како *Itinerarium Egeriae*, латински текст од почетокот на V век², каде Егерија (или Етерија)³ го опишува своето поклонение во Светата земја (Wilkinson, 2002). Според некои се работи за монахиња, но најверојатно станува збор за имотна жена од Шпанија или Галија⁴, која ги запишала своите впечатоци од неколкугодишното поклоништво на Светата земја⁵. Поклоништвото на Егерија се случило, врз основа на референциите во текстот за други настани, помеѓу 363 и 540 година, но најчесто прифатен период е оној меѓу 381 и 384 година. Егерија мора да била жена со одредена култура, затоа што покажува интерес за места и обичаи, како и за нивните разлики

¹ Терминот поклоник настанал од грчкиот израз проскинеза, што значи „да се поклони“, „да се простре ничкум“. Во словенските јазици за поклоништвото се употребувал и изразот *ходочастие*, којшто, пак, одговара на латинскиот израз *peregrinus*, а подразбира побожно патување на поединец или група кон свети места (Šentija-Ajanović-Malinar-Šercar, 1977: 445) Во руската литература поклоникот се нарекувал *паломник*, што значи „оној (патник) кој носи палма“ на патот кон Ерусалим, при чие влегување неколку дена пред Неговото распнување Христос беше дочекан од народот во истиот Ерусалим со песни и гранчиња (Лакалиска, 2010/11: 27). Изразот (х) ацилак, пак, е преземен од исламскиот речник и пракса (Šentija-Ajanović-Malinar-Šercar, 1977: 326 и 445).

² Централниот дел од оригиналниот текст, околу една третина, без почеток и крај, бил пронајден во 1884 година од изучувачот Џан Франческо Гамурини во ракопис од 11 век, напишан во опатијата на Монтекасино и пронајден во Арцо, кој беше објавен за прв пат во 1887 година од самиот Гамурини. Во VII век, монахот Валериј пак, напишал писмо што содржи пофалба за писателот, давајќи ни повеќе информации за Етерија и за нејзината рута. Другите подоцнежни текстови спомнуваат делови од текстот што е изгубен во ракописот Арцо, но што се цитирани од Валериј.

³ Името на авторот е неизвесно, во зависност од верзиите на текстот (Етерија или Егерија), но Валериј известува дека станува збор за монахиња, која го напишала патничкиот дневник на своето поклоништво во долго писмо упатено до нејзините сестри (на кои во текстот им се обраќа токму со „сестри“).

⁴ Слободата на долго отсуство од околу четири години и значителната цена на патувањето се чини дека противречни на оваа идентификација, додека називот на „сестри“ и „браќа“ честопати се користеше во времето на пишувањето на дневникот и надвор од монашките заедници: апелативот веројатно го доведе во заблуда и самиот Валериј. Затоа Егерија (Етерија) веројатно била богата жена од средна класа, најверојатно со потекло од атлантскиот брег (Wilkinson, 2002: 24).

⁵ Зачуваниот дел од текстот го опишува крајот на престојот во Ерусалим, каде што престојувала три години. Текстот е веројатно напишан по завршувањето на патувањето, засновано врз претходно земени белешки и некои описи се чини дека биле напишани по нејзиното враќање во Цариград.

од оние од каде што потекнува, а објаснувањата од нејзините водачи при патувањето ги прима и со одреден критички дух. Како и да е, списот е целосно христијански и опишува само христијански градби, ситуации и ликови, без никакви спомнувања на нехристијанските и пагански светилишта. Таа посебно внимание посветува на Литургијата и на описот на богослужбениот живот во текот на Светата седмица во тоа време во Ерусалим, коешто е од голем интерес и полза за хеортологијата и литургиската наука.

Друга позната жена-поклоник од тие времиња е блажената Павла, која потекнува од римско аристократско семејство. Откако останува вдовица на триесет години, инспирирана од раскажувањата на блажениот Ероним за Светата земја, таа заминува на поклонение. Сиот свој имот го дава за изградба на дом за поклоници и два манастира во Витлеем, каде останува до крајот на својот живот (Girotti, 2014).

Како сведоштва од честите поклонички патувања од Европа кон Светата земја запазен е цел корпус запишани дела, на број скоро 500, кој скоро да прераснува во засебен автономен литературен вид како „поклонички патописи“ (Horward, 1080: 17; Porcasi, 2010: 187-210).

Некои сведоштва говорат за постарата пракса на јавната исповед и прошка, коишто можеле да се направат само еднаш во животот за време на Литургијата, кога покајникот јавно го исповедал својот грев и ја изразува желбата да тргне на поклонение. Во VI век на Запад јавната исповед станува приватна, според праксата на ирските монаси, а поклоништвото, освен што било доброволен израз со индивидуална цел, почнувало да биде препишувано од исповедниците како епитимија за тешките гревови (Caucci von Saucken, 1999). Од VII век и потоа се забележува зголемувањето на поклоненијата, а Црквата ги охрабрувала ваквите заложби со издавање индулгенции за прошка на гревовите, како и со давање определени задолженија, како посета на светилиште, милостиња, пост и сето тоа соодветно на тежината на сторениот престап. Поклоништвата се случувале во опасности и неволји што се должеле на непредвидливоста на патешествието, а сето тоа ѝ се припишувало на Божјата промисла, која одлучувала за судбината на покајникот (Stopani, 1991). Сведоштвата велат дека поклониците минувале и по триесет километри дневно, задржувајќи се во места за оддишка и одмор. Така манастирите и гостилниците станувале сè побројни на поклоничките патеки. Поклониците притоа често биле опоменувани да се пазат од измамници и продавачи на лажни реликвии и сувенири (Cardini, 2004). Кон крајот на

Најстариот познат поклонички папирус од македонско говорно подрачје е оној на солунскиот ѓакон Арсениј, составен во XIV век. Низ вековите следат бројни најамошни сведоштва за посетата на Светата земја и Светиот гроб од сирана на сираници свештени, но и на мирски лица. Од XV век е зачуван папирусот Папување до Палестина, составен во Ерусалим од средновековниот писател Константин Костенечки¹². Од XVII век потекнува патописот од митрополитот Михаил Кратовски¹⁵. Во 1745 година на поклонение во Ерусалим, заедно со српскиот свештеник и книжевник Силвестер Попович, оди и дојранчанецот Христофор Жефаровиќ, а потоа во Виена го издава делото „Описание на светиот Божји град Ерусалим“. Во XIX век, со формирањето на македонската граѓанска класа, се бележи интензивирање на поклоничките патувања (Лакалиска, 2010/11: 30-31).

На поклонение биле многу значајни личности од македонската црковна и културна историја. На детска возраст на поклоништво заминал подоцнежниот владика и преродбеник Партениј Зографски (Павле Тризловски)²³, потоа Јоаким Крчовски, Теодосиј архимандрит Синаитски. Од ациски семејства потекнувале Димо Хаџи-Димов³¹, како и преродбеникот и учител Јордан Хаџи Константинов – Џинот и др. Меѓу попознатите трговци ации од Македонија се и хаџи Трајко Дојчинович, скопски трговец и првенец, местодарител и ктитор на соборната црквата Св. Богородица²⁷.

Но која е смислата на сите овие поклонички подвизи? Врз основа на научното проучување на поклоништвото, се заклучува дека преку него верникот буквално и симболично патува во светиот центар, со што се потврдува неговиот идентитет како припадник на одредена религиозна традиција, а воедно оформува нова визија за себе во контекстот во кој се наоѓа. Значи, најважниот елемент на поклоништвото би било препознавањето и новото доживување на личниот и на колективниот идентитет на поклоникот. А идентитетот се потврдува со признавање на припадност на одредена заедница и на нејзината историја. Преобразувањето се одвива по евоцираното искуство на „светата реалност и новото чувство на заедница, кое најчесто ја надминува преградата од пред почетокот на поклонението“ (Крим, 1992: 253). Потоа, посетата на светото место е со намера да се актуелизира и повтори настанот кој е причина за неговата светост, да се доживее минатото во сегашниот момент, искуство коешто е воедно и лично, и заедничко. Со враќањето од Светата земја поклониците се здобивале со титула *аџија*, која го определувала и означувала нивниот

благороднички статус. Од оној којшто се вратил од поклоништво се очекувало поголема чесност, дарежливост и побожност, живот соодветен на здобиената титула²⁶. Поклоништвото пак, само по себе нема значење ако не е сообразено со животот, а за тоа говори уште свети Григориј Ниски во IV век кога ги предупредува монасите: „Онаму каде Господ ги поканува благословените да го наследат небесното царство, тој не го вброил поклоништвото во Ерусалим меѓу добрите дела; таму каде што ги објавува блаженствата, тој не го вклучи овој заморен напор” (Gregorio di Nissa, 1981: 72). Посетата на светите места сама по себе не гарантира ниту спасение, ниту светост на животот, но сепак, се очекува оној што се одлучил на ваквиот подвиг да се потруди да го задржи и оправда поклонишко искуство од средбата со светоста.

Сето ова значи дека поклоништвото не е нова појава, но дека духовната мотивација многу одамна е едно од основните потреби на човекот да тргне на пат (Jackowski-Smith, 1992). Како такво, поклоништвото е важен елемент од духовното наследство и претставува јадро врз основа на коешто потоа се надополнуваат сите останати видови посети на светите места (Гиревски, 2008: 98-101). Денес многу често тоа се нарекува „верски туризам“, дефинирајќи го како повеќезначно затоа што во него истовремено се присутни и економски, организациони, културолошки, религиски и антрополошки елементи. Иако понекогаш се забележуваат преклопувања на двата феномена. За оној кој со вера тргнал да се поклони на светото место, се работи за поклоништво, додека за оној кој тргнал на прошетка, а го посетува светото место од љубопитност или заради неговата историска и културна вредност, тоа го сместува во рамките на верскиот туризам (Mejzner, 2014: 228-229). Затоа што, формално набљудувано однадвор, невозможно е да се воочи разликата меѓу нив. За верникот поклоништвото не значи само да се посети и види, туку и да се доживее. Преку него се прави обид да се тргне во потрага по искуство што ја осветлува душата, ги охрабрува напорите за постигнување мудрост и знаење, одејќи кон Оној кој е свет, како крајна цел. Во тоа движење, поклоникот се обидува да го открие својот оригинален идентитет, да го пронајде значењето на постоењето и на самиот себе. На тој пат човекот се дефинира себеси како постојан трагач на својата оригинална татковина (Маца, 2009: 30).

Искуството на патувањето и посетата нуди простор за поставување основни прашања за човекот, за неговиот културен и религиозен идентитет, и конечно за Бога и за неговите начини на делување во светот.

Соодветната придружба во кое едноставното патување е збогатено со духовни, богословски и свети елементи, може и обичниот посетител да го одведе до одлуката да стане вистински поклоник, односно човек што го признава својот живот како патување кон Бога или кон светоста. Конечно, патувањето до свето место е јасен знак на отвореност кон благодатта Божја, која во својата бесконечна милост може да интервенира на неочекуван и мистериозен начин (Mejzner, 2014: 229-230). Исто како што се случило, на пример, со Андре Фросард (André Frossard), син на основачот на Француската комунистичка партија, кој, во потрага по пријател, попладнето во 1935 година беше влегол во една париска капела како атеист и индиферентен кон верата, а од неа излегол како верник. Тоа само потврдува дека секое тргнување на поклоништво содржи подготвеност да се смени нешто во сопствениот живот, како и отвореност кон искуството на светоста преку места кои веќе ја искусиле Божјата светост.

Литература

- Велев, И. 2007. Книжевните процеси од XI и XII век во Македонија, *Предавања на XXXIX Меѓународен симпозиум за македонски јазик, литература и култура Охрид 14-31 VIII, 2006*, Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј.
- Гиревски, А. 2008. *Верски туризам*, Скопје: Менора.
- Гурова, С.- Данова, Н. 1985. *Книга за българскиите хаджиши*, София: Български писател.
- Димески, С. 1989. *Историја на Македонската православна црква*, Скопје: Македонска книга.
- Крим, Кит. 1992. *Енциклопедија живих религија*, Београд: Нолит.
- Лакалиска, С. 2010/11. Традиција на поклонички патувања во Македонија од X до XIX век, *Историја*, Скопје, ЗИРМ.
- Марјановиќ - Вујовиќ, Г. 1986. Половина крста енколпиона из околине Струмице, *Зборник посветен на Бошко Бабиќ 1924-1984*, Прилеп: Институт за истражување на старословенската култура – Прилеп.
- Маца, К. 2009. *Поклоничка путовања: верски туризам историјско – културолошки припадност*, Београд: Хришћански културни центар & Службени гласник.
- Cardini, F. 2002. *In Terrasanta. Pellegrini italiani tra Medioevo e prima eta moderna*, Bologna: Il Mulino.
- Chélini, J. - Branthomme, H. 1982. *Les chemins de Dieu. Histoire des pèlerinages chrétiens des origines à nos jours*, Paris: Hachette.
- De Salvo, P. 2015. Il viaggio tra spiritualità e territorio: una visione moderna del pellegrinaggio. La Via di Francesco. In: Giacalone, F. (ed.), *Pellegrinaggi e itinerari turistico-religiosi in Europa*, Perugia: Morlacchi, 245-258.
- Girotti, B. 2014. *Paola omnium Romae matronarum exemplum*, Bologna: BraDypUS.
- Gregorio di Nissa. 1981. *Epistole*, Renato, C. (ed.), Napoli: D'Auria Editore.

- Horward, D.R. 1980. *Wrighters and Pilgrims. Medieval Pilgrimage Naratives and Their Posterity*, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Jackowski, A. – Smith, V. 1992. Polish pilgrim-tourists, *Annals of Tourism Research*, 19(1), 92-106.
- Mejzner, M. 2014. Turista e/o pellegrino? Una questione di fede nel contesto dei viaggi odierni, Lintner, M. (ed.) *God in Question. Religious language and secular languages*, Brixen/Bressanone: A. Weger, 225-234.
- Petrović, R. 1997. *Krstovi vizantijskog carstva*, Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Porcasi, P. 2010. *La letteratura di pellegrinaggio in Terrasanta nel Medioevo*, in *Studi in onore di Guglielmo de' Giovanni-Centelles*, (ed.) Cuzzo, E. Salerno: SISAUS, pp. 187-210.
- Stopani, P. 1991. *Le vie di pellegrinaggio del Medioevo: Gli itinerari per Roma, Gerusalemme, Compostella*, Firenze: Le Lettere.
- Šentija, J.- Ajanović-Malinar, I. - Šercar, H. (ed.) 1977-1982. *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Von Saucken, C. 1999. *Il mondo dei pellegrinaggi*; Roma, Santiago, Gerusalemme, Milano: Jaka Book.
- Wilkinson, J. 2002, *Egeria's travels*, Oxford: Oxbow Books.

Gjoko Gjorgjevski

Historical and Cultural Aspects of the Pilgrimage in the Context of Affirmation of the Cultural Heritage

Summary

The historical-cultural aspect of pilgrimage in the context of affirmation of cultural heritage has been noted as an important segment of the spiritual life in Christian history since the first centuries, as one of the oldest forms of religious expression. History documents the significance and development of this phenomenon, which is very significant, because it interconnects religious, cultural and anthropological elements. Worship as pursuit of holiness, but also confirmation of the full commitment to it, is an important part of the Macedonian spiritual tradition, both in the past and today.

Key words: worship, spirituality, cultural heritage